



# Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

7. december 2023\*

»Præjudiciel forelæggelse – social- og arbejdsmarkedspolitik – ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv – direktiv 2000/78/EF – artikel 2, stk. 5 – forbud mod forskelsbehandling på grund af alder – De Forenede Nationers konvention om rettigheder for personer med handicap – artikel 19 – retten til et selvstændigt liv og til at være inkluderet i samfundslivet – Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – artikel 26 – social og erhvervsmæssig integration af mennesker med handicap – personlige assistanceydelser til mennesker med handicap – stillingsannonce, hvori der er angivet en minimumsalder og en maksimumsalder for den person, som skal ansættes – hensyntagen til den handicappede persons ønsker og behov – berettigelse«

I sag C-518/22,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager, Tyskland) ved afgørelse af 24. februar 2022, indgået til Domstolen den 3. august 2022, i sagen

**J.M.P.**

mod

**AP Assistenzprofis GmbH,**

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Prechal, og dommerne F. Biltgen, N. Wahl, J. Passer og M.L. Arastey Sahún (refererende dommer),

generaladvokat: J. Richard de la Tour,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

– J.M.P. ved Rechtsanwalt T. Nick,

\* Processprog: tysk.

- AP Assistenzprofis GmbH ved Rechtsanwalt O. Viehweg,
- den græske regering ved V. Baroutas og M. Tassopoulou, som befuldmægtigede,
- den polske regering ved B. Majczyna, som befuldmægtiget,
- den portugisiske regering ved P. Barros da Costa og A. Pimenta, som befuldmægtigede,
- Europa-Kommissionen ved D. Martin og E. Schmidt, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 13. juli 2023, afsagt følgende

### **Dom**

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 2, stk. 5, artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og artikel 7 i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (EFT 2000, L 303, s. 16), sammenholdt med Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) og De Forenede Nationers konvention om handicappedes rettigheder, der blev godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved Rådets afgørelse 2010/48/EF af 26. november 2009 (EUT 2010, L 23, s. 35, herefter »FN-konventionen«).
- 2 Denne anmodning er blevet fremsat i forbindelse med en tvist mellem J.M.P. og AP Assistenzprofis GmbH, som tilbyder assistancedydelser og rådgivning til handicappede, vedrørende betalingen af en godtgørelse, som J.M.P. har krævet som følge af en forskelsbehandling på grund af alder, der fandt sted i forbindelse med en procedure for ansættelse.

### **Retsforskrifter**

#### ***Folkeretten***

- 3 Præamblerne i FN-konventionen har følgende ordlyd:

»De i denne konvention deltagende stater, som

[...]

- c) bekræfter på ny, at alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder er universelle, udelelige, indbyrdes afhængige og indbyrdes forbundne, samt at der er behov for at sikre, at personer med handicap fuldt ud kan nyde godt af dem uden diskrimination[...]

[...]

- h) også anerkender, at diskrimination af en person på grund af handicap er en krænkelse af det enkelte menneskes naturlige værdighed og værdi[...]

[...]

j) anerkender behovet for at fremme og beskytte menneskerettighederne for alle personer med handicap, herunder personer med behov for mere intensiv støtte[...]

[...]

n) anerkender vigtigheden af, at personer med handicap har ret til personlig autonomi og uafhængighed, herunder frihed til at træffe egne valg[...]

[...]

4 Denne konventions artikel 1 med overskriften »Formål« er sålydende:

»Formålet med denne konvention er at fremme, beskytte og sikre[, at] alle personer med handicap fuldt ud kan nyde alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder på lige fod med andre, samt at fremme respekten for deres naturlige værdighed.

[...]«

5 Konventionens artikel 3 med overskriften »Generelle principper« lyder således:

»Konventionens principper er:

a) [r]espekt for menneskets naturlige værdighed, personlige autonomi, herunder ret til at træffe egne valg og uafhængighed af andre personer

b) [i]kke-diskrimination

c) [f]uld og effektiv deltagelse og inklusion i samfundslivet

d) [r]espekt for forskellighed og accept af personer med handicap som en del af den menneskelige mangfoldighed og af menneskeheden

[...]«

6 Den nævnte konventions artikel 5 med overskriften »Lighed og ikke-diskrimination« har følgende ordlyd:

»1. Deltagerstaterne anerkender, at alle er lige for loven, og at alle uden nogen form for diskrimination har ret til lige beskyttelse og til at drage samme nytte af loven.

[...]

4. Særlige foranstaltninger, der er nødvendige for at fremskynde eller opnå reel lighed for personer med handicap, anses ikke for diskrimination i henhold til denne konvention.«

7 FN-konventionens artikel 12 med overskriften »Lighed for loven« fastsætter i stk. 2:

»Deltagerstaterne anerkender, at handicappede har rets- og handleevne på lige fod med andre i alle livets forhold.«

- 8 FN-konventionens artikel 19 med overskriften »Ret til en selvstændig tilværelse og deltagelse i samfundslivet« har følgende ordlyd:

»Deltagerstaterne anerkender, at alle personer med handicap har lige ret til at leve i samfundet med de samme valgmuligheder som andre, og skal træffe effektive og passende foranstaltninger for at gøre det lettere for handicappede fuldt ud at udøve denne rettighed samt fuldt ud at blive inddraget og deltage i samfundslivet, bl.a. ved at sikre, at:

- a) [H]andicappede har mulighed for at vælge deres bopæl, samt hvor og med hvem de vil bo, på lige fod med andre og ikke er forpligtet til at leve i en bestemt boform.
- b) [H]andicappede har adgang til et udvalg af støttetilbud i hjemmet og på boligområdet samt andre lokale støttetilbud, bl.a. den nødvendige personlige bistand for at kunne leve og være inddraget i samfundet samt for at forebygge isolation fra eller udskillelse af samfundet.
- c) [S]amfundets tilbud og faciliteter til den almene befolkning er tilgængelige for handicappede på lige fod med andre og svarer til deres behov.«

### ***EU-retten***

- 9 Følgende fremgår af 23. og 25. betragtning til direktiv 2000/78:

»(23) Under meget begrænsede omstændigheder kan ulige behandling retfærdiggøres, når en relevant egenskab, der vedrører religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering, udgør et regulært og afgørende erhvervsmæssigt krav, når målet er legitimt, og kravet står i et rimeligt forhold hertil. Sådanne omstændigheder bør medtages i de oplysninger, som medlemsstaterne skal meddele [Europa-]Kommissionen.

[...]

(25) Forbuddet mod forskelsbehandling på grund af alder er en afgørende forudsætning for, at de mål, der er fastsat i retningslinjerne for beskæftigelse, kan nås, og der kan tilskyndes til diversitet i beskæftigelsen. Ulige behandling på grund af alder kan dog være berettiget under visse omstændigheder og kræver derfor særlige bestemmelser, der kan variere alt efter situationen i medlemsstaterne. Det er afgørende at skelne mellem ulige behandling, der er berettiget, især under hensyn til legitime beskæftigelses-, arbejdsmarkeds- og erhvervsuddannelsespolitiske mål, og forskelsbehandling, der skal forbydes.«

- 10 Direktivets artikel 1 med overskriften »Formål« er sålydende:

»Formålet med dette direktiv er, med henblik på at gennemføre princippet om ligebehandling i medlemsstaterne, at fastlægge en generel ramme for bekæmpelsen af forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv på grund af religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering.«

- 11 Det nævnte direktivs artikel 2 har følgende ordlyd:

»1. I dette direktiv betyder princippet om ligebehandling, at ingen må udsættes for nogen form for direkte eller indirekte forskelsbehandling af nogen af de i artikel 1 anførte grunde.

2. I henhold til stk. 1

a) foreligger der direkte forskelsbehandling, hvis en person af en eller flere af de i artikel 1 anførte grunde behandles ringere, end en anden i en tilsvarende situation bliver, er blevet eller ville blive behandlet

[...]

5. Dette direktiv berører ikke foranstaltninger fastsat ved national lovgivning, som i et demokratisk samfund er nødvendige af hensyn til den offentlige sikkerhed, den offentlige orden, for at forebygge forbrydelse, for at beskytte sundheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.«

12 Samme direktivs artikel 3, der har overskriften »Anvendelsesområde«, bestemmer følgende i stk. 1:

»Inden for rammerne af Fællesskabets beføjelser finder dette direktiv anvendelse både i den offentlige og den private sektor, herunder offentlige organer, på alle personer for så vidt angår:

a) vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse, udøvelse af selvstændig erhvervsvirksomhed og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår, uanset branche og uanset niveau i erhvervshierarkiet, herunder i henseende til forfremmelse.«

13 Artikel 4 i direktiv 2000/78 med overskriften »Erhvervsmæssige krav« fastsætter i stk. 1:

»Uanset artikel 2, stk. 1 og 2, kan medlemsstaterne bestemme, at ulige behandling, som er baseret på en egenskab, der har forbindelse med en eller flere af de i artikel 1 anførte grunde, ikke udgør forskelsbehandling, hvis den pågældende egenskab på grund af karakteren af bestemte erhvervsaktiviteter eller den sammenhæng, hvori sådanne aktiviteter udøves, udgør et regulært og afgørende erhvervsmæssigt krav, forudsat at målet er legitimt, og at kravet står i rimeligt forhold hertil.«

14 Dette direktivs artikel 6 med overskriften »Berettigelse af ulige behandling på grund af alder« bestemmer i stk. 1:

»1. Uanset artikel 2, stk. 2, kan medlemsstaterne bestemme, at ulige behandling på grund af alder ikke udgør forskelsbehandling, hvis den er objektivt og rimeligt begrundet i et legitimt formål inden for rammerne af den nationale ret, bl.a. legitime beskæftigelses-, arbejdsmarkeds- og erhvervsuddannelsespolitiske mål, og hvis midlerne til at opfylde det pågældende formål er hensigtsmæssige og nødvendige.

Der kan bl.a. være tale om følgende former for ulige behandling:

a) tilvejebringelse af særlige vilkår for adgang til beskæftigelse og erhvervsuddannelse, beskæftigelse og erhverv, herunder betingelser vedrørende afskedigelse og aflønning, for unge, ældre arbejdstagere og personer med forsørgerpligt med henblik på at fremme deres erhvervsmæssige integration eller at beskytte dem

b) fastsættelse af minimumsbetingelser vedrørende alder, erhvervs erfaring eller anciennitet for adgang til beskæftigelse eller til visse fordele i forbindelse med beskæftigelse

c) fastsættelse af en maksimal aldersgrænse for ansættelse, som er baseret på uddannelsesmæssige krav til den pågældende stilling eller nødvendigheden af at have tilbagelagt en rimelig periode i beskæftigelse før pensionering.

[...]«

15 Dette direktivs artikel 7 med overskriften »Positiv særbehandling og særforanstaltninger« fastsætter:

»1. For at sikre fuld ligestilling i arbejdslivet er princippet om ligebehandling ikke til hinder for, at de enkelte medlemsstater opretholder eller vedtager særforanstaltninger, der har til formål at forebygge eller opveje ulemper knyttet til en eller flere af de i artikel 1 anførte grunde.

2. For så vidt angår handicappede er princippet om ligebehandling ikke til hinder for, at medlemsstaterne opretholder eller vedtager bestemmelser vedrørende sundhedsbeskyttelse og sikkerhed på arbejdspladsen, eller for foranstaltninger, der tager sigte på at oprette eller opretholde bestemmelser eller faciliteter med henblik på at beskytte eller fremme deres erhvervsmæssige integration.«

### **Tysk ret**

#### *Grundgesetz*

16 Artikel 1 i Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Forbundsrepublikken Tysklands forfatning) af 23. maj 1949 (BLBl. 1949 I, s. 1) i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen (herefter »Grundgesetz«), har følgende ordlyd:

»1. Den menneskelige værdighed er ukrænkelig. Enhver statslig myndighed er forpligtet til at respektere og beskytte den.

2. Det tyske folk anerkender derfor, at ukrænkelige og umistelige menneskerettigheder er grundlag for ethvert menneskeligt fællesskab, fred og retfærdighed i verden.

[...]«

17 Artikel 2, stk. 1, i Grundgesetz fastsætter:

»Enhver har ret til ret til fri personlig udfoldelse, såfremt vedkommende ikke krænker andres rettigheder og ikke tilsidesætter den forfatningsmæssige orden eller den offentlige sædelighed.«

#### *Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz*

18 Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (den almindelige ligebehandlingslov) af 14. august 2006 (BGBl. 2006 I, s. 1897, herefter »AGG«) gennemfører direktiv 2000/78 i tysk ret.

19 AGG's § 1 lyder således:

»Denne lov har til formål at forhindre eller afskaffe forskelsbehandling på grund af race, etnisk oprindelse, køn, religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering.«

20 AGG's § 3, stk. 1, fastsætter:

»Der foreligger direkte forskelsbehandling, når en person på grund af en af de i § 1 nævnte grunde behandles ringere end en anden person bliver, er blevet eller ville blive behandlet i en tilsvarende situation. [...]«

21 Følgende fremgår af AGG's § 5:

»Uanset de i §§ 8-10 anførte grunde [...] er ulige behandling også tilladt, hvis der træffes hensigtsmæssige og passende foranstaltninger for at forebygge eller opveje eksisterende ulemper knyttet til en af de i § 1 anførte grunde.«

22 AGG's § 7, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Arbejdstagere må ikke udsættes for forskelsbehandling af nogen af de i § 1 anførte grunde [...]«

23 AGG's § 8, stk. 1, fastsætter:

»En ulige behandling af en af de i § 1 anførte grunde er tilladt, hvis den pågældende grund på grund af karakteren af bestemte erhvervsaktiviteter eller den sammenhæng, hvori sådanne aktiviteter udøves, udgør et regulært og afgørende erhvervs-mæssigt krav, forudsat at målet er legitimt, og at kravet står i rimeligt forhold hertil.«

24 AGG's § 10 lyder således:

»Uanset § 8 er ulige behandling på grund af alder også tilladt, hvis den er objektivt og rimeligt begrundet i et legitimt formål. Midlerne til at opfylde det pågældende formål skal være hensigtsmæssige og nødvendige. Der kan bl.a. være tale om følgende former for ulige behandling:

1. tilvejebringelse af særlige vilkår for adgang til beskæftigelse og erhvervsuddannelse, beskæftigelse og erhverv, herunder betingelser vedrørende aflønning og afslutning af ansættelsesforholdet, for unge, ældre arbeidstagere og personer med forsørgerpligt med henblik på at fremme deres erhvervs-mæssige integration eller at beskytte dem

2. fastsættelse af minimumsbetingelser vedrørende alder, erhvervs-erfaring eller anciennitet for adgang til beskæftigelse eller til visse fordele i forbindelse med beskæftigelse

3. fastsættelse af en maksimal aldersgrænse for ansættelse, som er baseret på uddannelses-mæssige krav til den pågældende stilling eller nødvendigheden af at have tilbagelagt en rimelig periode i beskæftigelse før pensionering.

[...]«

25 AGG's § 15 bestemmer:

»1. Ved tilsidesættelse af forbuddet mod forskelsbehandling skal arbejdsgiveren erstatte den derved forvoldte skade. [...]

2. Arbejdstageren kan kræve en passende økonomisk godtgørelse for en ikke-økonomisk skade. [...]«

### *Sozialgesetzbuch*

26 § 33 i Sozialgesetzbuch, Erstes Buch (I) (socialloven, første bog) af 11. december 1975 er affattet således: 1975 I, s. 3015 (herefter »SGB I«), fastsætter:

»Hvis indholdet af rettigheder eller forpligtelser ikke er fastlagt præcist med hensyn til deres art eller omfang, skal der ved deres udarbejdelse tages hensyn til ydelsesmodtagerens eller den ydelsespligtiges personlige forhold, behov og bidragsevne samt til lokale omstændigheder, for så vidt som retlige bestemmelser ikke er til hinder herfor. Der skal i denne forbindelse tages hensyn til ydelsesmodtagerens eller den ydelsespligtiges ønsker, såfremt de er rimelige.«

27 § 8, stk. 1, i Sozialgesetzbuch, Neuntes Buch (IX) (socialloven, niende bog) af 23. december 2016 bestemmer: 2016 I, s. 3234 (herefter »SGB IX«), fastsætter:

»Ydelsesmodtagernes berettigede ønsker skal efterkommes, når der træffes afgørelse om ydelser og i forbindelse med levering af ydelser, der har til formål at fremme deltagelsen [i samfundslivet]. Der skal i denne forbindelse også tages hensyn til ydelsesmodtagernes personlige forhold, alder, køn, familie samt religiøse og filosofiske behov; § 33 i [SGB I] finder i øvrigt anvendelse [...]«

28 SGB IX's § 78, stk. 1, fastsætter:

»Der leveres assistanceydelser for at muliggøre en selvstændig og uafhængig håndtering af dagligdagen, herunder strukturering af dagen. Dette omfatter bl.a. ydelser i forbindelse med almindelige dagligdags opgaver såsom husholdning, opretholdelse af sociale relationer, personlig planlægning af tilværelsen, deltagelse i det sociale og kulturelle liv, fritid, herunder sportsaktiviteter, samt sikring af den effektive virkning af lægelige eller lægeordnede ydelser. Ydelserne omfatter kommunikation med omgivelserne på de nævnte områder.«

### **Twisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål**

29 Sagsøgte i hovedsagen, AP Assistenzprofis, er et selskab, der i overensstemmelse med SGB IX § 78, stk. 1, tilbyder assistanceydelser og rådgivning til personer med handicap for at muliggøre en selvstændig håndtering af dagligdagen.

30 I juli 2018 opslog dette selskab en stillingsannonce, hvoraf det fremgik, at den 28-årige kvindelige studerende A. søgte kvindelige personlige hjælpere, som skulle hjælpe hende i alle aspekter af dagligdagen, og som »helst [skulle] være mellem 18 og 30 år gamle«.

31 Sagsøgeren i hovedsagen, J.M.P., der er født i 1968, søgte denne stilling og modtog et afslag fra AP Assistenzprofis.

32 Efter udenretslig udøvelse af sine rettigheder anlagde J.M.P. sag mod AP Assistenzprofis ved Arbeitsgericht Köln (arbejdsretten i Köln, Tyskland) med påstand om godtgørelse for en skade, der skyldtes forskelsbehandling på grund af alder, i henhold til AGG's § 15, stk. 2.

33 J.M.P. gjorde i denne sammenhæng gældende, at da stillingsannoncen udtrykkeligt var rettet til personer på »mellem 18 og 30 år«, måtte det formodes, at hun blev udelukket fra ansættelsesproceduren på grund af sin alder, hvilket AP Assistenzprofis ikke havde modbevist. Desuden var den heraf følgende ulige behandling på grund af alder hverken begrundet i



karakteren af tjenesterne til personlig assistance eller tilladt i henhold til AGG's artikel 8, stk. 1, eller artikel 10, for så vidt som bl.a. en given alder ikke er relevant for tillidsforholdet i forbindelse med en sådan personlig assistance.

- 34 AP Assistenzprofis nedlagde påstand om frifindelse, idet selskabet gjorde gældende, at den eventuelle ulige behandling på grund af alder var begrundet i henhold til AGG's § 8, stk. 1, eller § 10. Aktiviteten med personlig assistance består i en meget personlig ledsagelse i hverdagen, der indebærer en konstant og fuldkommen afhængighed af den person, der yder assistancen. Kravet om en vis alder gør det derfor muligt at opfylde A's meget personlige behov i hendes sociale liv som studerende ved et universitet.
- 35 Ifølge sagsøgte i hovedsagen skal der i henhold til § 8, stk. 1, i SGB IX tages hensyn til berettigede ønsker og subjektive behov hos hver person, der modtager personlig assistance. I denne sammenhæng skal det berettigede ønske om, at den person, der sikrer denne assistance, har en bestemt alder, betragtes som et »regulært og afgørende erhvervsmæssigt krav« som omhandlet i AGG's § 8, stk. 1, hvilket gør det muligt at opnå det formål med assistanceydelserne, der er nævnt i SGB IX § 78, stk. 1, som beskytter retten til personlig udfoldelse som omhandlet i artikel 2, stk. 1, sammenholdt med artikel 1 i GG. AP Assistenzprofis anser ligeledes nævnte krav for værende forholdsmæssigt. En forskellig behandling på grund af alder, som den i hovedsagen omhandlede, er desuden også tilladt i henhold til AGG's § 10, eftersom denne behandling er objektiv og rimelig, den er begrundet i et legitimt formål, og midlerne til at opnå det formål med den personlige assistance, der er nævnt i SGB IX' § 78, er hensigtsmæssige og nødvendige.
- 36 Da Arbeitsgericht Köln (arbejdsretten i Köln) gav J.M.P. medhold, og idet den af AP Assistenzprofis iværksatte appel blev taget til følge ved dom afsagt af Landesarbeitsgericht Köln (den regionale appeldomstol i arbejdsretlige sager i Köln, Tyskland), iværksatte J.M.P. derefter revisionsanke til prøvelse af denne dom ved den forelæggende ret, dvs. Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager, Tyskland).
- 37 Den forelæggende ret har indledningsvis konstateret, at en situation som den i hovedsagen foreliggende falder ind under anvendelsesområdet for direktiv 2000/78, eftersom den vedrører udvælgelseskriterier i forbindelse med adgang til lønnet beskæftigelse som omhandlet i dette direktivs artikel 3, stk. 1, litra a). Den har desuden anført, at sagsøgeren i hovedsagen som følge af afslaget fra sagsøgte i hovedsagen blev udsat for direkte forskelsbehandling på grund af alder som omhandlet i artikel 2, stk. 2, litra a), i det nævnte direktiv.
- 38 Den forelæggende ret har præciseret, at i en situation som den i hovedsagen omhandlede, hvor der er tale om personlig assistance, hvor såvel sagsøgeren i hovedsagen som den handicappede person kan gøre krav på beskyttelse mod forskelsbehandling, ønsker den forelæggende ret oplyst, i hvilket omfang sagsøgeren i hovedsagens ret til en effektiv beskyttelse mod forskelsbehandling på grund af alder og den handicappedes ret til en effektiv beskyttelse mod forskelsbehandling på grund af handicap skal forenes med hensyn til direktiv 2000/78, der for så vidt angår beskæftigelse og erhverv konkretiserer det almindelige princip om forbud mod forskelsbehandling, der er fastsat i chartrets artikel 21.
- 39 I denne henseende har den forelæggende ret for det første præciseret, at personlig assistance i henhold til den gældende nationale lovgivning, dvs. § 8 i SGB IX, sammenholdt med § 33 i SGB I, er baseret på princippet om selvbestemmelse, således at personer med handicap bliver i stand til at tilrettelægge deres dagligdag så selvstændigt og uafhængigt som muligt, idet der bl.a. tages hensyn til de berettigede ønsker hos modtagerne af assistanceydelser. I henhold til § 78, stk. 1, i SGB IX

omfatter de nævnte ydelser bl.a. ydelser til varetagelse af almindelige opgaver i dagligdagen, såsom husholdning, opretholdelse af de sociale relationer, personlig planlægning af tilværelsen samt deltagelse i det sociale og kulturelle liv.

- 40 For det andet har den forelæggende ret anført, at direktiv 2000/78 ifølge Domstolens praksis er blandt de EU-retsakter, der vedrører spørgsmål, der er omhandlet i FN-konventionen, således at denne kan påberåbes med henblik på fortolkningen af nævnte direktiv (dom af 11.9.2019, *Nobel Plastiques Ibérica*, C-397/18, EU:C:2019:703, præmis 39 og 40 og den deri nævnte retspraksis), for så vidt som denne konvention, navnlig dens artikel 19, indeholder konkrete krav med henblik på at gøre det muligt for personer med handicap at leve med samme autonomi og valgfrihed som andre personer.
- 41 For det tredje gør respekten for den nævnte ret til selvstændighed og valgfrihed det muligt at sikre den menneskelige værdighed som omhandlet i chartrets artikel 1 og GG's artikel 1, henset til den omstændighed, at personlig assistance vedrører alle områder af livet, og at den person, der yder denne assistance, derfor uundgåeligt og dybt griber ind i den private og intime sfære hos den person, der modtager assistancen. Ønskerne hos den pågældende person med handicap, der modtager personlig assistance, bør derfor respekteres, forudsat at disse ønsker i det konkrete tilfælde er rimelige.
- 42 Hvad for det fjerde angår de EU-retlige bestemmelser, der kan begrunde en direkte forskelsbehandling på grund af alder, er den forelæggende ret under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede for det første i tvivl om muligheden for, at en af de grunde, der er nævnt i artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78 – såsom beskyttelsen af andres rettigheder og friheder – kan anses for at kunne begrunde en sådan forskelsbehandling, idet den forelæggende ret har gjort gældende, at der efter dens opfattelse er flere forhold, der taler for, at en sådan ret til frit valg skal sikres handicappede i forbindelse med personlig assistance.
- 43 For det andet udelukker den forelæggende ret ikke, at en sådan forskelsbehandling kan være begrundet i henhold til dette direktivs artikel 4, stk. 1. Den forelæggende ret ønsker således bl.a. oplyst, om det ønske, som en handicappet person har givet udtryk for inden for rammerne af sin ret til selvbestemmelse, om, at den person, der yder personlig assistance, tilhører en bestemt aldersgruppe, udgør et »karakteristisk træk«, og desuden, om en fortrinsstilling for en sådan aldersgruppe kan udgøre et »regulært og afgørende erhvervsmæssigt krav« som omhandlet i denne bestemmelse.
- 44 Der opstår desuden det spørgsmål, om den omstændighed, at en national lovgiver gennem retten til at udtrykke berettigede ønsker og til handicappedes valgfrihed i forbindelse med leveringen af ydelser til personlig assistance forfølger et formål om at styrke de nævnte personers personlige selvstændighed i dagligdagen og deres motivation til at deltage i samfundet, kan udgøre et »legitimt formål« som omhandlet i artikel 6, stk. 1, i direktiv 2000/78.
- 45 Endelig ønsker den forelæggende ret oplyst, om dette direktivs artikel 7 om fuld ligestilling på arbejdsmarkedet er relevant med henblik på at begrunde en forskelsbehandling på grund af alder i en situation som den i hovedsagen omhandlede.

46 Bundesarbeitsgericht (forbundsdomstol i arbejdsretlige sager) har på denne baggrund besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Kan artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, artikel 7 og/eller artikel 2, stk. 5, i direktiv [2000/78] – set i lyset af kravene i [chartret] og artikel 19 i [FN-konventionen] - fortolkes således, at direkte forskelsbehandling på grund af alder kan være begrundet i en situation som den i hovedsagen foreliggende?«

### **Det præjudicielle spørgsmål**

47 Den forelæggende ret ønsker med sit spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om artikel 2, stk. 5, artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og/eller artikel 7 i direktiv 2000/78, sammenholdt med chartrets bestemmelser og FN-konventionens artikel 19, skal fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for, at ansættelsen af en person, der yder personlig assistance, undergives et alderskrav i henhold til en national lovgivning, hvorefter der skal tages hensyn til individuelle ønsker hos personer, der på grund af deres handicap har ret til ydelser til personlig assistance.

48 Det skal indledningsvis bemærkes, dels at den situation, der er omhandlet i hovedsagen, er omfattet af anvendelsesområdet for direktiv 2000/78, for så vidt som en ansættelsesprocedure af en personlig hjælper, hvor det bestemmes, at ansøgerne »helst skal være mellem 18 og 30 år gamle«, påvirker »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...], herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår« som omhandlet i dette direktivs artikel 3, stk. 1, litra a).

49 Dels fremgår det, at det negative svar, som J.M.P. modtog fra AP Assistenzprofis efter indgivelsen af hendes ansøgning, blev afgivet på grund af hendes alder og derfor udgør »direkte forskelsbehandling« på grund af alder som omhandlet i artikel 2, stk. 2, litra a), i direktiv 2000/78.

50 Under disse omstændigheder skal det efterprøves, om en sådan forskellig behandling på grund af alder kan begrundes i henhold til direktiv 2000/78.

51 Hvad angår direktivets artikel 2, stk. 5, som skal undersøges først, skal det fremhæves, at det følger af ordlyden af denne bestemmelse, at direktivet ikke berører foranstaltninger fastsat ved national lovgivning, som i et demokratisk samfund er nødvendige af hensyn til den offentlige sikkerhed, den offentlige orden, for at forebygge forbrydelse, for at beskytte sundheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.

52 Som Domstolen tidligere har præciseret, har EU-lovgiver med vedtagelsen af denne bestemmelse med hensyn til beskæftigelse og erhverv ønsket at imødegå og skabe balance mellem, på den ene side, princippet om ligebehandling og, på den anden side, nødvendigheden af at sikre den offentlige orden, sikkerhed og sundhed, at forebygge forbrydelse samt at beskytte individuelle rettigheder og friheder, hvilket er af afgørende betydning for, at et demokratisk samfund kan fungere. EU-lovgiver har bestemt, at principperne i direktiv 2000/78 i visse tilfælde, som er opregnet i sidstnævnte direktivs artikel 2, stk. 5, ikke finder anvendelse på foranstaltninger, der indeholder ulige behandling af en af de grunde, der er fastsat i dette direktivs artikel 1, dog på den betingelse, at disse foranstaltninger er nødvendige med henblik på gennemførelsen af førnævnte formål (dom af 12.1.2023, TP (Audiovisuel redaktør til offentlig TV-station), C-356/21, EU:C:2023:9, præmis 70 og den deri nævnte retspraksis).

- 53 Eftersom denne artikel 2, stk. 5, indfører en undtagelse til princippet om forbud mod forskelsbehandling, skal den fortolkes strengt (dom af 12.1.2023, TP (Audiovisuel redaktør til offentlig TV-station), C-356/21, EU:C:2023:9, præmis 71 og den deri nævnte retspraksis).
- 54 I det foreliggende tilfælde skal det for det første efterprøves, om den i hovedsagen omhandlede forskelsbehandling følger af en foranstaltning fastsat i den nationale lovgivning i overensstemmelse med nævnte artikel 2, stk. 5.
- 55 I denne henseende fremgår det af de for Domstolen fremlagte sagsakter, at det alderskrav, der er nævnt i den pågældende stillingsannonce, udgør en foranstaltning fastsat ved national lovgivning, eftersom SGB IX' § 8, stk. 1, sammenholdt med SGB I's § 33, som oplyst af den forelæggende ret bestemmer, at ydelsesmodtagernes berettigede ønsker skal efterkommes, såfremt de er rimelige, når der træffes afgørelse om personlige assistanceydelser, og at der bl.a. skal tages hensyn til disse modtageres personlige forhold, alder, køn, familie samt religiøse og filosofiske behov.
- 56 Det fremgår således, at denne lovgivning tillader, eller endog forpligter, udbydere af personlig assistance i tilstrækkeligt præcise vendinger til i forbindelse med udarbejdelsen af den personlige assistance til de mennesker med handicap at overholde deres individuelle ønsker, herunder i givet fald dem, der vedrører alderen på den person, som skal yde dem denne bistand, og til at vedtage individuelle foranstaltninger, der gennemfører den nævnte lovgivning under hensyntagen til disse ønsker, herunder ønsket om at underlægge ansættelsen af en sådan person en aldersbetingelse. Under disse omstændigheder og med forbehold for en eventuel efterprøvelse, som det tilkommer den forelæggende ret at foretage, udgør den i hovedsagen omhandlede forskellige behandling på grund af alder en foranstaltning fastsat i den nationale lovgivning som omhandlet i artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78.
- 57 For det andet skal det undersøges, om den nævnte foranstaltning forfølger et af de formål, der er fastsat i nævnte artikel 2, stk. 5, og navnlig formålet om »beskyttelse af andres rettigheder og friheder«.
- 58 Som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, forfølger den lovgivning, i henhold til hvilken den nævnte foranstaltning er blevet vedtaget, i denne henseende et formål om at beskytte handicappedes selvbestemmelse, ved at sikre de nævnte personers ret til at udtrykke deres ønsker og til frit at vælge de nævnte personer i forbindelse med beslutningstagningen vedrørende ydelser til personlig assistance og ved leveringen af disse ydelser, idet disse ydelser vedrører alle livets områder og udfolder sig dybt i de personers privatsfære og intime sfære. Den nævnte lovgivning har således til formål at sikre mennesker med handicaps ret til at tilrettelægge deres levevilkår så selvstændigt og uafhængigt som muligt.
- 59 Som generaladvokaten har anført i punkt 63 i forslaget til afgørelse, er et sådant formål omfattet af artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78, for så vidt som målet hermed er at beskytte handicappedes ret til selvbestemmelse, hvorefter disse personer skal være i stand til at vælge, hvordan, hvor og med hvem de bor.
- 60 En sådan ret indebærer nødvendigvis en mulighed for at udforme den personlige assistanceydelse, som skal leveres til dem, hvilket omfatter den omstændighed, at kriterierne for udvælgelse af den person, der skal levere en sådan tjeneste, og som deltager aktivt i proceduren for ansættelse af denne person, fastlægges.

- 61 I denne henseende skal det fremhæves, dels at retten til at udtrykke ønsker og retten til frit valg som omhandlet i denne doms præmis 58 konkretiserer retten for personer med handicap til at nyde godt af foranstaltninger, der skal sikre deres autonomi, deres sociale og erhvervsmæssige integration og deres deltagelse i samfundslivet, som er en del af de rettigheder, der anerkendes i EU-retten i overensstemmelse med chartrets artikel 26.
- 62 Dels er respekten for mennesker med handicaps selvbestemmelsesret også et mål i henhold til artikel 19 i FN-konventionen, hvis bestemmelser kan påberåbes med henblik på fortolkning af bestemmelserne i direktiv 2000/78, herunder artikel 2, stk. 5, i samme direktiv. Sidstnævnte bør i det omfang, det er muligt, fortolkes i overensstemmelse med denne konvention (jf. i denne retning dom af 11.9.2019, Nobel Plastiques Ibérica, C-397/18, EU:C:2019:703, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis).
- 63 For det tredje skal det efterprøves, om en ulige behandling på grund af alder som den i hovedsagen omhandlede hidrører fra en foranstaltning, der er nødvendig for at beskytte andres rettigheder og friheder som omhandlet i dette direktivs artikel 2, stk. 5, og navnlig for beskyttelsen af den pågældende handicappede persons ret til selvbestemmelse i forbindelse med leveringen af personlige assistancedydelser.
- 64 I det foreliggende tilfælde fremgår det, at angivelsen af præference for en aldersgruppe på 18-30 år i det omhandlede ansættelsestilbud har sin oprindelse i A's individuelle behov for at modtage personlig bistand til ledsagelse inden for alle områder af sin dagligdag som studerende på 28 år, idet en sådan bistand således vedrører hendes private og intime sfære i forhold til de generelle opgaver, der vedrører ikke blot organiseringen af hendes dagligdag, herunder planlægningen af strengt personlige behov, men også forvaltningen af hendes sociale og kulturelle liv. Det fremgår af de sagsakter, som Domstolen råder over, at den nævnte fortrinsstilling for et bestemt aldersanciennitetstrin bl.a. var begrundet i den omstændighed, at den person, der ydede assistancen, let skulle kunne integrere sig i A's personlige, sociale og akademiske miljø.
- 65 I en situation som den i hovedsagen omhandlede kan en hensyntagen til præference for en bestemt aldersgruppe, som er udtrykt af en menneske med handicap, der modtager ydelser vedrørende personlig assistance, følgelig fremme respekten for denne pågældendes ret til selvbestemmelse ved leveringen af disse ydelser til personlig assistance, for så vidt som det forekommer rimeligt at forvente, at en person, der tilhører samme aldersgruppe som den handicappede person, lettere bliver integreret i den pågældendes personlige, sociale og akademiske miljø.
- 66 Med forbehold af den efterprøvelse, som den forelæggende ret skal foretage, henset til samtlige omstændigheder i hovedsagen, synes en forskellig behandling på grund af alder som den i hovedsagen omhandlede således at være resultatet af en foranstaltning, der er nødvendig for at beskytte andres rettigheder og friheder som omhandlet i artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78.
- 67 Eftersom en forskellig behandling på grund af alder kan begrundes i henhold til denne artikel 2, stk. 5, forudsat at den følger af en foranstaltning, der er nødvendig for at beskytte andres rettigheder og friheder som omhandlet i denne bestemmelse, er det følgelig ufornuddent at undersøge, om den ligeledes kan være begrundet i henhold til artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og/eller artikel 7 i direktiv 2000/78.

- 68 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78, sammenholdt med chartrets artikel 26 og FN-konventionens artikel 19, skal fortolkes således, at denne bestemmelse ikke er til hinder for, at ansættelsen af en person, der yder personlig assistance, undergives en aldersbetingelse i henhold til en national lovgivning, hvorefter der skal tages hensyn til individuelle ønsker hos personer, der på grund af deres handicap har ret til ydelser til personlig assistance, hvis en sådan foranstaltning er nødvendig for at beskytte andres rettigheder og friheder.

### **Sagsomkostninger**

- 69 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

**Artikel 2, stk. 5, i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, sammenholdt med artikel 26 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og artikel 19 i De Forenede Nationers konvention om handicappedes rettigheder, der blev godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved Rådets afgørelse 2010/48/EF af 26. november 2009,**

**skal fortolkes således, at**

**denne bestemmelse ikke er til hinder for, at ansættelse af en person, der yder personlig assistance, undergives en aldersbetingelse i henhold til en national lovgivning, hvorefter der skal tages hensyn til individuelle ønsker hos personer, der på grund af deres handicap har ret til ydelser til personlig assistance, hvis en sådan foranstaltning er nødvendig for at beskytte andres rettigheder og friheder.**

Underskrifter